

ЗЛАТНА ГРОЗНИЦА

У пролеће 1944. два камиона прекривена церадом зауставише се на обали Саве насупрот горњег шпица Аде Циганлије и уз тресак изручише терет. Кад возила замакоше према граду, пецароши су пришли. Угледали су гомиле пепела и изгорелих људских костију донетих (испоставиће се касније) са стратишта логора у Јајинцима. Почели су да претурају по њима и један од њих пронађе минијатурни златни привезак. Вест се прочула, па су полако пристизали нови трагачи по пепелу. Стара госпођа, премда с наочарима, нашла је дукат умотан у металну навлаку, који брзо сакри у недра и још грозничавије настави да танким прстима преврће по пепелу.

Приче о овом догађају у граду постају све невероватније; помиње се баба која је пронашла двадесет „наполеона“, па приповест доспева у све већи фокус интересовања окупацијом осиромашених и на сам руб издржљивости доведених Београђана. По читавом граду проноси се вест да је на Чукарици завладала „златна грозница“.

Грађани, свесни и несвесни да чине светогрђе, долазе и свакодневно претражују и преврћу земне остатке својих суграђана... Неки после једног или два неуспела покушаја одустају, осећајући колико су пређене границе грађанског достојанства, други се непрестано враћају.

Гимназијски професор филозофије С. је причу о „златној грозници“ чуо од пријатеља из Жаркова који му онедавно доноси литар-два млека за дете. Сина је добио у касним педесетим, годину дана пред почетак рата. У мају 1944. његов петогодишњак разболео се од грипа; недељу дана грозница није попуштала. Последњим новцем купио је две бочице пеницилина, али је лек очигледно био лажан, јер дечаку ни после инјекција температура није спадала. Кућа је била празна, више није имао шта да прода и чиме да тргује, да претвори у новац, лек, храну, и та мисао га је сатирала. Запао је у стање налик хибернацији, све равнодушнији према ономе што се догађа око њега, омамљен тупим болом. Видео је да се у Београђанима јавља пркос да преживе и тај инацијски нерв их танким нитима одржава у животу.

И у њему је постојао пркос, али недовољно снажан. Трудио се да пронађе тачку ослонца у будућности, позитивну мисао о добу што долази, да је зграби, усидри се у њој и лакше премости време до краја рата.

Уочио је да се људи окрећу религији и вери у бога, као последњој сламци спаса. Наиме, код многих је на површину избило оно што се у психологији назива подсвесним и потиснутим односом према богу. За ту врсту религиозности чак постоји назив – „рововска религија“, која се у време рата сматра позитивном, јер у основи садржи снажну жељу за преживљавањем.

За професора С. је свако сазнање морало бити утемељено на чињеницама, искуству, научним теоријама и хипотезама. Није признавао интуицију, слутње, снове, предосећања и инстинкте као начине спознаје. Докази! Две премисе, конклузија! Неумољива логика и јасноћа чињеница!

За разлику од њега, жена је сваког дана тихо изговарала молитве да их он не чује, јадиковала што је на таван склонио икону њеног свеца кад је дошла код њега. Био је добар муж, али је религију доживљавао као хватање за маглу, пипање по окултном, езотерији, ониризму, мистици...

Сад кад се дете разболело, а он није имао од кога да позајми новац за храну бољу од каше, покушао је да пригрли бога. Два пута је прочитао Нови завет, напињао се... али није могао да поверује. Како... кад је цео живот учио друге да се све појаве заснивају на узрочно-последичним везама, и да сазнања морају бити утемељена на научним теоријама и чињеницама...

Чињенице, али историјске, говоре да су – после тешких пораза у биткама код Стаљинграда и Курска и контрафанзиве војника Црвене армије – у лето 1943. године вође Немачког Рајха донеле одлуку о операцији названој „Специјална акција 1005“, која је морала бити изведена у највећој тајности, а чији је циљ био да уништи физичке остатке лешева из масовних гробница, како би се прикрили докази о свирепом поступању нациста према заробљеницима и цивилима. Нацистичка идеологија подразумевала је у сржи потпуну ликвидацију „нижих раса“, народа „нечисте крви“, са циљем обезбеђивања животног простора за изабрану и једину „чисту“ – германску расу.

Нацизам је у своју патологију укључивао и фанатичке ставове према животу, који су код војника Вермахта добијали размере психичке епидемије. Тзв. „анђели убице“, програмирани тако да у оквиру ланца одговорности реагују „притиском на дугме“, регрутовани су из категорије високо фрустрираних и пасивно-агресивних војних лица, јер се лако дисциплинују, а агресивност испољавају вољно – при томе су способни да без икаквих осећања обављају и најсуровије задатке. У том циљу вршена је демонизација непријатеља и одабир војника способних да емоционално отупе на насилну смрт другог човека, комадање удова уз много крви и страховите патње несрећника.

Тамо где није било крематоријума, лешеве су из масовних гробница ексхумирани, затим паљени и уситњавани. Пошто овај поступак није дао жељене резултате, јер су и даље остајали делови костију жртава, Специјалне команде су из редова заробљеника регрутовале тзв. принудне гробаре, који су под присмотром нациста морали да ручно уситњују и просејавају несагореле делове. Проналазили су мушке блокеје, разне шнале, копче опасача, ексер ципела, али и драгоцености које су логораши до последњег часа крили у деловима одеће, надајући се откупу и слободи. Златници су најчешће били обмотани танким оловним навлакама, зашивени у деловима одеће. Овако пронађено злато завршавало је у ковчезима који су возовима отпремани у Берлин.

По извршењу задатка, „принудни гробари“ били су погубљени и спаљени, што је требало да гарантује да вест о болесном чину „чишћења гробница“ никад не доспе у јавност.

Почетком 1944. у фокус су дошле масовне гробнице у Београду, Нишу и Банату. Ова историјска чињеница доводи нас до камиона које су видели пецароши на

Сави, и причи коју је професору пренео пријатељ. Наиме, нацисти су од фебруара 1944. до краја априла 1944. године из масовних стратишта у Јајинцима и на Сајму откопавали и уништавали остатке костију Јевреја, Срба, Рома и других заточеника, па су уочи верског празника Духови кренули с преношењем остатака на рукавац Саве прекопута веслачког клуба „Београд” на Ади Циганлији.

Грађани су чепркали по гомилицама разбацаним на простору од неколико ари из којих се ширио непријатан задах. На том месту убрзо се развила трговина; долазили су трговци златом и банкари, стављали на око мали окулар, испитивали чистоћу, а откупљено злато плаћали у кешу...

С тешком муком професор С. се спустио низ падину Сењака, онда закорачио у правцу Саве. Ваздух је био хладан, имао је још два сата до сумрака, он слабо обучен, у офуцаном танком сакоу и „процветалим” ципелама... Ништа му више није било неприродно, чак ни пребирање по изгорелим костима мученика...

Кад се приближио групи од педесетак људи који су претурали по остацима из којих се ширио воњ смрти, професор осети немоћ. Помисао да је постао стрвинар који пребира по костима својих ближњих, можда пријатеља или рођака, потпуно га је паралисала.

Сети се како је својим ученицима цитирао Спинозину мисао: *Sed omnia praeclara tam difficilia quam sunt* – „Али све велико је колико тешко, толико и ретко.” Како је лако било цитирати Баруха Спинозу у време мира! И сматрати да си баш ти редак и драгоцен...

Сагнуо се и кренуо прстима да шара по пепелу неког кадавера... У том часу запахну га јак задах и он се стропошта на земљу. Људи се окупише око њега. Неко му је пружио флашу с водом. Све му се мутило у глави. „Почињем да лудим”, помисли, „шта сам... луд или мртав...”

„Не дајте се, професоре, проћи ће и ово”, зачу глас који је покушао да препозна. „Све ће проћи, само треба бити упоран. Даћу вам мало хлеба”, рече му бивши ђак и гаравом шаком у гараву шаку тутну комад хлеба. Професор га механички стави у уста и поче да жваће.

Устао је, али је одмах посрнуо. Поново се придигао и кад осети да је чврст на ногама, пође назад, према Сењаку. Двапут се саплео и пао. „Попустио ми је неки вијак у мозгу... пошандрцао...” Закашља се и пљуну. „Само да нема крви... Нема! Добро је...”

Полако се пео уз брежуљак испод своје куће. Сумрак се спуштао са димом и влагом, у једном трену учини му се да је упao у лонац ледене супе са скрамом кроз коју се пробија да узме ваздух. Требало је само да пређе малу ледину, кад се прамен магле поред њега заврте у вир, и он у блеску копља на месечини угледа јахача на белом коњу, што муњевито пролете. „Халуцинирам... или сам већ мртав... јахач и коњ који лебде... без топота копита...”

Тек надамак куће учини му се да чује бат копита, да звук касни за јахачем покушавајући да га сустигне. „Лудим... да... коначно луд – коначно слободан...” Стре-сао се да из косе одагна сновиђење, затим похитао према светлости свеће у својој кући. Са стрепњом је отворио врата.

У светлости лојанице угледа озарено лице своје жене.

„Малопре је мали тражио да једе, види, осмехнуо ти се...”

Сузе му грунуше из очију: „Мали је јак на тебе”, обрати се супрузи, „организам му је одолео.”

„Можда није само то у питању”, рече жена. „Хоћеш ли да донесеш мој замотуљак са тавана?”

Он узе свећу, попе се уз мердевине и с непојмљивом лакоћом нађе икону увијену у крпе, иако се налазила у забаченом делу, покривена прашњавом старудијом. Жена одмота реликвију, пажљиво је обриса и окачи на зид. Прекрсти се пред иконом на којој је био насликан Свети Георгије како убија аждају, и поче да се моли. Дечак је живнуо и отац га помилова по коси.

Ветар је уносио мирисе липе, дечак на кревету мирно дисао, сат откуцавао равномерно као по метроному, а удаљени кристали месеца треперили, хладни и равнодушни.